

УДК 347.133.4

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМИ ДОВІРНОСТІ

Анастасія СЕРАЯ,

аспірант кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АНОТАЦІЯ

У науковій статті наводяться основні теоретичні підходи, а також деякі з положень чинного законодавства України, що стосуються такого питання, як форма довіреності. З урахуванням особливостей подвійної правової природи довіреності, що передбачає її розуміння одночасно як особливого за своїм змістом і формою документа й одностороннього правочину з видачі довіреності, розглядаються й аналізуються підходи наукової доктрини щодо можливості існування довіреностей у різних формах, зокрема в усній формі як «усне уповноваження», у формі декількох документів. Робляться висновки щодо особливостей довіреності в нотаріально посвідченій формі. Розроблено власний підхід до класифікації довіреностей відповідно до їхньої форми.

Ключові слова: добровільне представництво, довіреність, доручення, класифікація довіреностей, нотаріальне посвідчення, форма довіреності.

SOME QUESTIONS ABOUT THE FORM OF POWER OF ATTORNEY

Anastasiia SIERAIA,

Postgraduate Student at the Department of Information Law and Intellectual Property Rights of Faculty of Sociology and Law
of the National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

SUMMARY

In this scientific article the main theoretical approaches, as well as some of the provisions of the current legislation of Ukraine, concerning such issue as the form of the power of attorney are given. Taking in to account the peculiarities of the double legal nature of the power of attorney, which provides for its understanding simultaneously as a special document and unilateral transaction for the issue of a power of attorney, the approaches of the scientific doctrine are examined and analyzed, as far as possible the existence of powers of attorney in various forms, including orally, as “Oral authority”, in the form of several documents. Conclusions are made regarding the features of the power of attorney in a notarial certified form. The author developed his own approach to the classification of powers of attorney in accordance with their form.

Key words: voluntary representation, power of attorney, commission, classification of powers of attorney, notarization, form of power of attorney.

Постановка проблеми. Добровільне (договірне) представництво є одним з основоположних інститутів цивільного права, дослідженням якого в правовій науці завжди приділяється достатньо уваги. Проте деякі питання, що стосуються реалізації договірної представництва, сьогодні недостатньо вивчені. Як вже було з'ясовано раніше, довіреність є важливим інструментом представницьких відносин, що має складну дуалістичну правову природу. У вузькому розумінні довіреність є письмовим документом, що фіксує повноваження представника. У свою чергу, широкі розуміння поняття передбачає розуміння довіреності в процедурному контексті, а саме як правочину з видачі довіреності. Видачу довіреності можна визначати як односторонній правочин, під час якого довіритель реалізує своє законне право уповноважувати іншу особу (повіреного) на вчинення юридично значущих дій у своїх інтересах та від власного імені [11, с. 55]

Саме така подвійна правова природа довіреності робить можливою наукову дискусію щодо форм її існування, яке, на нашу думку, є принциповим у площині досліджень у цивільному праві.

Метою та завданням статті є аналіз всіх наукових підходів, а також положень чинного законодавства України щодо форми довіреності, розгляд питання щодо можливості існування усних довіреностей, довіреностей, що можуть бути зафіксовані в декількох документах, а також

вирішення питання щодо форм, в яких може існувати і діяти довіреність, розроблення власної класифікації довіреностей відповідно до їхньої форми.

Виклад основного матеріалу. Для початку варто зазначити, що інститут представництва досліджували вчені різних поколінь, зокрема: О.В. Дзера, О.В. Старцев, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, І.В. Шерешевський та ін.

Проте, як і з багатьох інших питань, щодо форм існування довіреності в науці цивільного права немає єдності. Деякі вчені вважають можливими наявність та дію «усної довіреності». У ч. 1 ст. 245 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зазначено, що форма довіреності має відповідати формі, в якій, відповідно до закону, має вчинятися правочин, а отже, якщо правочин, який має вчинити представник відповідно до закону, дозволено вчиняти в усній формі, то і довіреність може існувати як «усне уповноваження».

На підтримку такої позиції І.В. Шерешевський зазначав, що, оскільки ЦК України не встановлює наслідків недотримання письмової форми довіреності у вигляді її недійсності, то «всі дії, вчинені повіреною на підставі словесного повноваження, повинні зберігати свою силу, так само як і саме повноваження» [15, с. 83].

С.І. Вільняський вказував на те, що недотримання простої письмової форми довіреності зумовлює неможливість доказування наявності повноваження за допомогою показань свідків [1, с. 202].

Очевидно, що усною довіреністю в такому разі називають «усне уповноваження», яке можливе тоді, коли пред'явлення представником письмової довіреності не є обов'язковим.

Очевидно, що вищезазначені автори в обґрунтування можливості існування довіреності в усній формі підмінюють поняття «підстава виникнення відносин представництва» (якою є договір) і «довіреність» – документ, що передусім виконує інформаційну функцію щодо третіх осіб. Як уже було з'ясовано в попередніх дослідженнях, договір доручення, який найчастіше є правовою підставою для видачі довіреності, насправді може існувати в усній формі, саме за таких обставин і можливе словесне уповноваження. Але це суто ті випадки, коли наявність довіреності не обов'язкова.

На нашу думку, у визначенні форми довіреності насамперед варто виходити з положень ст. 244 ЦК України, відповідно до якої довіреність є письмовим документом.

Якщо ми розглядаємо довіреність як документ, в якому зафіксована можливість особи бути представником та визначене коло її повноважень, то для довіреності можлива тільки письмова форма. Якщо довіреність розуміти як сам факт уповноваження, то необхідно погодитися з думкою, яка допускає усну форму довіреності [15, с. 84; 2, с. 107].

Що стосується формулювання ст. 245 ЦК України, то не можна погодитися із твердженням, що воно є невдалим із погляду юридичної техніки. Положення ч. 3. ст. 244 ЦК України імперативно вказує на те, що довіреність – це завжди письмовий документ, а отже, ст. 245 варто читати і тлумачити тільки з урахуванням зазначеного, а саме: якщо правочин підлягає нотаріальному посвідченню, то і довіреність для вчинення такого правочину представником має бути посвідчена нотаріально.

Окремі автори вважають, що функції довіреності можуть виконувати й інші письмові документи, наприклад, службове посвідчення директора філії, страхового агента, дорожній лист, який видається водію, та ін. [3, с. 202].

На наш погляд, такі документи не можуть розглядатися як довіреності. Дійсно, зазначені документи містять вказівки на приналежність особи до певної професійної структури, яку вона представляє у відносинах із третіми особами, такі документи можуть містити обсяг повноважень (наприклад, службове завдання), строк дії, дату видачі, проте вони не є довіреностями.

У ч. 2. ст. 237 ЦК України чітко визначено, що не є представником особа, яка, хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих правочинів у майбутньому. Тому у вищезазначених прикладах не виникають відносини представництва, і документи, що репрезентують особу, довіреностями вважатися не можуть. Отже, довіреність необхідно розглядати як особливий вид письмового документа.

З визначення довіреності як письмового документа, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами, випливає низка вимог до довіреності: 1) вона може бути вчинена лише в письмовій формі; 2) як кожен документ, вона має містити необхідні реквізити: вказівку на суб'єкти, місце, дату видачі тощо; 3) у довіреності має бути зазначений обсяг повноважень, наданий представникові особою, яку представляють [13, с. 287].

Отже, довіреність завжди має письмову форму. Вона може бути простою письмовою або письмовою нотаріальною. Нотаріальне посвідчення довіреності потрібне, зокрема, для вчинення правочинів, нотаріальна форма для яких обов'язкова (наприклад, правочини купівлі або продажу жилих будинків) [6, с. 143].

Крім того, згідно із ч. 2 ст. 245 ЦК України, довіреність, що видається порядком передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню, крім випадків передоручення одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших

платежів та поштової кореспонденції (поштових переказів, посилок тощо), коли довіреність може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання. Ч. 3 ст. 245 ЦК передбачає спеціальні випадки, коли довіреність, посвідчена спеціально уповноваженими на це органами, прирівнюється до нотаріально посвідчених. Аналогічний перелік осіб, що мають право посвідчувати довіреності, закріплений у ст. 40 Закону «Про нотаріат». Посвідчення довіреностей такими особами регулюється Порядком посвідчення заповітів і довіреностей, прирівнюваних до нотаріально посвідчених [13, с. 290].

Зокрема, до нотаріально посвідченої довіреності прирівнюються: довіреності військовослужбовців та інших осіб, що перебувають на лікуванні в госпіталах, санаторіях та інших військово-лікувальних установах, посвідчені начальниками, їхніми заступниками з медичної частини, старшими і черговими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних установ; довіреності військовослужбовця, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, також довіреність працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчена командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу; довіреності осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі, посвідчені начальниками місць позбавлення волі.

Довіреність, укладена в простій письмовій формі, як і та, що засвідчена не тим органом або посадовою особою, на які покладено здійснення цих функцій, не може вважатися виданою з дотриманням встановленого законом порядку, а отже, має бути визнана недійсною [13, с. 290].

Довіреність на одержання заробітної плати й інших платежів, пов'язаних із трудовими відносинами, на отримання винагороди авторів і винахідників, пенсій, допомоги і стипендій, грошей з установ банків, а також на отримання кореспонденції, зокрема грошової і посилочної, може бути посвідчена організацією, в якій довіритель працює або навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання, а також адміністрацією стаціонарної лікувально-профілактичної установи, в якій він перебуває на лікуванні.

Довіреності, які видаються юридичними особами, крім тих, що видаються порядком передоручення, не потребують нотаріальної форми. Довіреність від імені юридичної особи видається за підписом її керівника і засвідчується печаткою цієї організації [15].

Строк дії довіреності, який встановлюється в ній, за загальним правилом, не може перевищувати 3 років. Якщо строк довіреності не вказаний, вона зберігає чинність аж до її припинення [15].

Додатково це питання регулюється наказом Міністерства юстиції України № 3306/5 від 11 листопада 2011 р. «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування» [9], оскільки правом посвідчувати довіреність наділені законом також посадові особи органів місцевого самоврядування.

Право посвідчувати довіреність надано і представникам дипломатичних і консульських установ, що регулюється спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України № 142/5/310 від 27 грудня 2004 р. «Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України» [10].

Проте не варто забувати, що в разі видачі таких довіреностей на відчуження майна або вчинення інших нотаріальних дій – вони вносяться до Єдиного реєстру довіреностей передбаченим Положенням про Єдиний реєстр довіреностей порядком [11].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що для довіреності характерні три форми вчинення: проста письмова; письмова з нотаріальним посвідченням; письмова, прирівняна до нотаріально посвідченої.

Випадки, в яких довіреність має бути обов'язково посвідчена нотаріусом, чітко передбачені в законі. Крім вказаних вище випадків, передбачених ЦК України, це зазначається також у ст. 62 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 59 Кодексу адміністративного судочинства, ст. 499 Митного кодексу України та ін. [4; 5; 14].

Проте це не позбавляє осіб права, за бажанням, посвідчити нотаріально і довіреність, до якої законом не висувається вимога обов'язкової письмової форми нотаріальним посвідченням.

Факти звернення осіб за посвідченням таких довіреностей можна пояснити високим рівнем довіри громадян до системи національного нотаріату. Отже, довіреність, виконана на спеціальному бланку для нотаріальних документів, з печаткою, підписом нотаріуса і посвідчувальним написом розуміється як документ однозначно аутентичний. У побутовому вжитку поняття довіреності асоціюється із професією нотаріуса, а отже, більшість громадян розуміють довіреність як документ, що підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Окремо варто звернути увагу на довіреності для дії за кордоном. Вище вже зазначалося, що особливостям оформлення документів для дії за кордоном приділяється замало уваги. Це також стосується довіреностей. Довіреності для дії за кордоном проходять консульську легалізацію, або ж проставляння апостиля (у випадках, передбачених законами України та міжнародними договорами, до яких приєдналася Україна).

Апостиль являє собою спеціальний штамп, який проставляється на офіційних документах, що надходять від держав-учасниць Конвенції. Він засвідчує справжність підпису особи під документом і автентичність відбитка печатки або штампа, якими скріплено відповідний документ.

Легалізація – це процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ, з метою використання його за кордоном.

Отже, чи треба вважати довіреність, яка пройшла проставлення апостиля або консульську легалізацію, особливою формою довіреності?

Однозначної відповіді на це запитання немає. Якщо розглядати безпосередньо односторонній правочин з видачі довіреності, то волевиявлення довірителя фіксується на етапі видачі довіреності і її нотаріального посвідчення. Подальші дії не стосуються особи довірителя і перевіряють лише формальну правильність складання документа, підпис і печатку особи, яка довіреність посвідчила. Проте, оскільки передусім довіреність – це письмовий документ встановленого зразка, то можна вести мову про те, що процедура легалізації є невід'ємною частиною її форми. Водночас недотримання вимог щодо легалізації призведе не до втрати довіреності чинності, а лише до неможливості її визнання на території іноземних держав. За таких обставин легалізовану відповідно до положень міжнародних договорів довіреність можна вважати окремою формою її існування.

Висновки. З вищезазначеного можна зробити такі висновки: 1. Під час вирішення питання щодо форми довіреності варто виходити з її вузького розуміння як особливого письмового документа. Довіреності в усній формі не буває. Коли ідеться про «усне уповноваження», то мається на увазі договір доручення, вчинений в усній формі. 2. Службові посвідчення, службові завдання, дорожні листи не є довіреностями або документами, які мають ознаки довіреності. 3. Довіреності за формою можна поділити на такі, що вчи-

нені в простій письмовій формі, нотаріально посвідчені довіреності, довіреності, прирівняні до нотаріально посвідчених, довіреності, легалізовані відповідно до вимог чинного міжнародного законодавства.

Список використаної літератури:

1. Вильнянский С.И. Лекции по советскому гражданскому праву. Харьков, 1958. 339 с.
2. Гелецька Г.О. Правова природа довіреності як форми уповноваження при договірному представництві. Вісник Хмельницького ін-ту регіон. упр. і права. 2004. № 4. С. 105–111.
3. Гражданское право: учебник / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. 4-е изд., перераб. и дополн. Т. 2. Москва: Проспект, 2000. 718 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № № 35–37. Ст. 446.
5. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. № 92-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 38–39.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. 5-те вид., переробл. і допов. Т. 1. Київ: Юрінком-Інтер, 2013. 831 с.
7. Положення про Єдиний реєстр довіреностей, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 28 грудня 2006 р. № 111/5.
8. Положення про порядок вчинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310. Офіційний вісник України. 2004. № 8. С. 56.
9. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 14 листопада 2011 р. № 1298/20036. Офіційний вісник України. 2011. № 7. С. 45.
10. Порядок посвідчення заповітів і доручень прирівнюваних до нотаріально посвідчених, засв. постановою Кабінету Міністрів України № 419 від 15 червня 1994 р. Зібрання постанов Уряду України. 1994. № 10. С. 39–46.
11. Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затв. наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. № 17. С. 66. Ст. 632.
12. Серая А.К. Поняття і правова природа довіреності. Підприємство, господарство і право. 2016. № 12. С. 53–57.
13. Харитонов С.О., Харитонов О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. Вид. 3-тє, переробл. і доп. Київ: Істина, 2011. 808 с.
14. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № № 40–42. Ст. 492.
15. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40–44. Ст. 356.
16. Шерешевский И.В. Представительство. Поручение и доверенность. Комментарий к ст. ст. 38–40 и 251–257 ГК. М., Право и жизнь, 1925. 106 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Серая Анастасія Костянтинівна – аспірант кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

INFORMATION ABOUT AUTHOR

Sieraia Anastasiia Kostiantynivna – Postgraduate Student at the Department of Information Law and Intellectual Property Rights of Faculty of Sociology and Law of the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

dezyoriginal@bigmir.net